

SAAMENKIELINEN MEDIA – UHANALAISUUDEN VASTAPAINO?

Hannele Dufva & Sari Pietikäinen
Jyväskylän yliopisto

The paper deals with the issues of linguistic diversity, particularly from the point of view of Sami languages, the indigenous languages of Europe. Our data consists of interviews of Sami journalists. We focus on the role of media in maintaining and revitalizing languages. Therefore, it is important to bring forth not only the endangered position of languages, but also, a discourse of hope. We will further argue for the importance to maintain language diversity also in the sense that it offers an important cognitive resource, a reservoir of human thinking and experience.

Keywords: Sami languages, linguistic diversity, endangered languages, ethnic media

1 SAAMEN KIELTEN UHANALAISUUS

Keväällä 2004 kuoli Kuolan niemimaalla Venäjällä viimeinen akkalan-saamen puhuja (Aikio 2004). Hänen mukanaan kuoli myös ainutlaatuisen kieli – ja sen myötä kulttuuri, yksi perspektiivi ja maailmankuva, sukupolvien kieleen kirjaantunut tieto, historiallinen yhteisöllinen tietämisen tapa. Akkalan-saamen kuolema on yksi esimerkki yhä kiihtyvämästä kielellisen diversiteetin vähenemisestä. Maailman noin kuudesta-tuhannesta kielestä suuri osa on tällä hetkellä luokiteltu uhanalaiseksi: näistä kielistä n. 6 - 11% on lähes sukupuuttoon kuolleita, ja jopa 90% arvellaan häviävän seuraavan 100 vuoden aikana (Krauss 1992, Wurm 2001¹). Kielikuolemat ovat siis hälyttävällä tavalla arkipäivää (ks. Crystal 2000; Nettle & Romaine 2002).

Monet pienet kieliryhmät ovat taistelleet olemassaolostaan tietenkin jo vuosisatojen ajan. Kielten määrän oletetaan vähentyneen kaiken aikaa aina paleoliittiselta ajalta lähtien, jolloin kielellisen diversiteetin on oletettu olleen suurimmillaan (Robb 1993). Kuitenkin vasta viime aikoina on havahduttu laajemmin ymmärtämään se uhka, jonka kielten ja kulttuurien häviäminen merkitsisi ihmiskunnalle. Nyt ymmärretään, että kielet ovat resurssi ja että kielten säilyttämisen avulla ylläpidetään ja uusinnetaan sitä moninaista inhimillistä tietoa ja taitoa, joka on tallen-

¹ Ajantasaista tietoa maailman kielistä, mm. kielten puhujamääristä ja tilanteesta (ks. Ethnologue <http://www.sil.org/ethnologue>). Terralingua (<http://www.terralingua.org>) puolestaan erikoistuu kielellisen diversiteetin säilymisen kysymyksiin.

tunut kielten käytänteisiin. Kielellisen diversiteetin merkitystä pohditaan esimerkiksi laajalla kielellisen ja biokulttuurisen diversiteetin kysymyksille omistetulla Terralingua -sivustolla, jota ylläpitää samanniminen vuonna 1996 perustettu sitoutumaton järjestö.

Tove Skutnabb-Kangas on ollut yksi kielellisen diversiteetin huoma- tuimmista ja teräväsanaisimmista puolestapuhujista. Hänen viestinsä voi ehkä tiivistää ajatukseen siitä, että kielet eivät kuole - esimerkiksi ”van- huudenheikkouteen” – vaan ne tapetaan (ks. esim. Skutnabb-Kangas, 2000; Kontra, Phillipson & Skutnabb-Kangas 1999). Kielikuolemien syyt liittyvät kielelliseen valtopoliitiikkaan ja ovat siten poliittisia, ekonomisia tai ideologisia. Tänä päivänä suuret kansalliset ja kansainväliset kielet – näitä ”megakieliä” ovat esimerkiksi englanti, kiina, arabia ja portugali – tuntuvat vahvistavan asemiaan. Vähemmän puhutut kielet sen sijaan ovat menettäjän asemassa. Erityisen haavoittuvia ovat erilaiset vähemmistökielet ja niistä erityisesti ne, joilla ei ole vakiintunutta kirjoitusjärjestelmää ja kirjallisuutta tai virallista tai vakiintunutta asemaa esimerkiksi koulutuksen, median ja yhteiskunnallisen toiminnan kielenä (ks. esim. Dalby 2002). Kieliä marginalisoidaan niin maailman mittakaavassa kuin valtioiden sisälläkin – joko julkisen vahvistetun kielipolitiikan keinoin tai epävirallisesti, siitä ääntä pitämättä. Saamen kielet ovat yksi esimerkki siitä, miten yksi kokonainen kieliryhmä on joutunut sukupuuton partaalle erilaisten poliittisten ja kulttuuristen tekijöiden seurauksena.

Toisaalta on olemassa runsaasti esimerkkejä myös kielten elpymisestä, revitalisaatiosta (kielenvaihdon pysäyttämisestä ja kielen elvyttämisestä, ks. esim. Fishman 1991). Läheisin löytynee suomalaisten omasta historiasta: suomen kielen elpymisestä ja noususta 1800-luvun kulues- sa. Monet suomensukuiset kansat, kuten marit, kamppailevat oikeudes- taan omaan kieleensä ja kulttuuriinsa² vielä tänäkin päivänä. Revitalisaatiolla on hyvinkin erilaisia syitä ja muotoja eri puolilla maailmaa. Esi- merkiksi heprea eli vuosisatojen ajan vain kirjallisena kielimuotona, mut- ta 1800-luvun lopulla alkanut kieliliikehdintä ja 1948 perustetun Israelin valtion suomat poliittiset olosuhteet nostivat nykyheprean sukupolvelta toiselle siirtyväksi puhutuksi äidinkieleksi. Aikoinaan Euroopan reunoille ahdistetut kelttiläiset kielet, joista monet ehtivätkin jo kuolla sukupuut- toon, ovat ainakin osittain elpymässä ja vakiinnuttamassa asemaansa. Näihin kuuluvat esimerkiksi bretoni, iiri ja walesin kieli. Kornin kielikin - Cornwallissa puhuttu kelttiläinen kieli - ehdittiin julistaa kuolleeksi jo 1700-luvulla, mutta viime aikoina jopa sitäkin on yritetty elvyttää. Uu- dessa Seelannissa on tehty paljon työtä alkuperäiskielen, maorin, va- kiinnuttamiseksi, mm. lasten kielipesätoiminnan ja maorinkielisen ope- tuksen avulla. Arviot maorinkielisistä vaihtelevat, mutta sujuviksi kieltenpuhujiksi luokitellaan n. 29 000 (n. 10%) aikuisesta maoriväes- töstä³.

² Tietoa suomalais-ugrialaisten kielten asemasta löytyy mm. M.A. Castrenin seuran kautta (ks. <http://www.helsinki.fi/jarj/macastren/index.html>)

³ Maorin kielestä ja sen asemasta, ks. <http://www.maorilanguage.info/index.html>

Myös saamen kielten kohdalla uhanalaisuuden vastapainona on voimakas revitalisaation henki (ks. myös esim. Bull 2002; Huss 1999; Huss, Camilleri Grima & King (toim.) 2002; Olthuis 2003). Taannoin kun kansallishenkinen yksikielisen suomalaisuuden rakentaminen oli voimakkaimmillaan ja modernin kansallisvaltion suomenkieliset instituutiot ja käytänteet ravistelivat saamelaisyhteisön asemaa, myös saamen kieli nähtiin ”arvottomana” ja ”hyödyttömänä” valtakieleen ja sen kulttuuriin verrattuna. Nyt kun yhteisön asema niin kansainvälisesti kuin suomalaisessakin yhteiskunnassa on voimakkaampi ja arvostetumpi - ja sillä on tiettyssä määrin lain takaamat oikeudet - myös kielen elpyminen näyttää toiveikkaammalta. Akkalansaamen kuoleman vastapainoksi voimme ottaa tuoreen pienen esimerkin saamen kielten elinvoimasta: vuoden 2005 alussa julkisuuteen ponnahti televisiouutisten päälähetyksiä ja keskusteluohjelmia myöten inarinsaamenkielinen räppääjä Amoc. Tilanne elää – samalla kun uhanalaisuus on fakta, on ilmassa myös monia esimerkkejä siitä, kuinka kielet eivät ainoastaan sinnittele hengissä muutamien vanhenevien puhujien voimalla, vaan voimistuvat ja uudistuvat nuorison ottaessa ne omakseen.

Tässä artikkelissa pohdimme uhanalaisten saamen kielten mahdollisuuksia ja rajoituksia modernissa maailmassa, pääosin suomalaisessa kontekstissa. Tarkastelemme erityisesti median mahdollisuuksia toimia uhanalaisten kielten käyttöareenana ja eteenpäin viejänä. Pohjaamme tarkastelumme saamenkielisissä tiedotusvälineissä työskentelevien toimittajien haastatteluihin. Nämä nykyajan kielityölläiset ovat keskeisessä asemassa myös kielten elpymisen kannalta: heidän kokemuksensa omasta arjestaan kielenkäyttäjinä niin toimitustyössä, saamelaisessa yhteiskunnassa kuin perheensä parissakin tarjoavat näkökulmia, jotka auttavat ymmärtämään niin kielen käytön arkea kuin sille asetettuja rajoituksia.

Tarkasteltavat yhdeksän haastattelua (kestoltaan n. 40 min – 2 t) kuuluvat laajempaan aineistokokonaisuuteen⁴. Haastattelut on tehty suomeksi keväällä 2003 Sámi Radiossa Inarissa, haastateltavien työpaikalla. Kaikki haastateltavat ovat kaksi- tai monikielisiä ja kaikki Suomessa puhuttavat saamen kielet ovat edustettuina. Heidän ikänsä vaihteli noin kaksikymmenvuotiaasta eläkeikäiseen ja työkokemus muutamasta vuodesta useisiin vuosikymmeneihin. Luonteeltaan haastattelut olivat teemahaastatteluja. Nauhoitetut haastattelut on litteroitu⁵. Lisäksi toinen

⁴ Aineisto koostuu 31 toimittajahaastattelusta, toimittajien ja katsojien focus-group keskusteluista, saamenkielisten lasten haastattelusta sekä etnografisesta aineistosta, jotka on koottu Suomen Akatemian rahoittamassa Sari Pietikäisen menielään olevassa tutkimushankkeessa Empowering Potential of Ethnic Minority Media. Tämä artikkeli on osa ko. tutkimushanketta.

⁵ Vuoden 2003 haastattelut on litteroinut Anna Tiuhonen ja haastattelija Sari Pietikäinen on täydentänyt niitä. Siltikin litteroitu haastattelu on aina aukkoinen ja puutteellinen, sillä kaikki vuorovaikutustilanteesta läsnä olleet tekijät eivät tallennu nauhalle, eikä kirjoitettu teksti tavoita kaikkia puhekielen nyansseja. Toisaalta litteroinnin avulla haastatteluaineisto on mahdollista ”taltuttaa” – tutkiskella, vertailla, palailia ja viipyillä. Haastattelukatkelmat on pyritty esittämään tekstinä mahdollisimman lähellä alkuperäistä ilmaisua. Ymmärtämisen tai anonyymiuuden takaamiseksi joitakin kohtia on muokattu tai poistettu. Pietikäisen tekemät selvennykset näkyvät [hakasulkujen] sisällä, kun taas poistoja kuvaavat kaarisulkujen sisällä olevat kolme pistettä (...). Piste kuvaa miettimistaukoa ja kahden kaarisulkeiden sisällä oleva teksti on litteroijan kommentti (nauraa).

kirjoittaja seurasi toimitusten arkea useina päivinä. Jatkossa tulemme hyödyntämään edelleen tätä aineistoa, mutta pyrimme myös pohtimaan saamen kielen asemaa muiden tutkimuksen menetelmien ja aineistojen avulla. Tulemme tarkastelemaan mm. saamenkielisten lasten käsityksiä kielestä ja kielen käytöstä.

Ajatuksemme kielen ja vallan välisistä suhteista, kielenkäytön julkisen käytön merkityksestä, median roolista sekä kielen käyttäjien kokemuksen keskeisyydestä nojautuvat toisaalta kriittiseen diskurssintutkimukseen, toisaalta dialogisiin. Haastatteluja tarkastellessamme olemme hyödyntäneet kriittisen diskurssianalyysin (esim. tekstin ominaisuudet, tekstin ja yhteiskunnan suhteet) ja dialogisen kielentutkimuksen (esim. kerronnan 'äänät', kokemuksen perspektiivit) näkökulmia. Tässä artikkelissa emme esittele teoreettista ja metodista taustaamme yksityiskohdaisesti (ks. Pietikäinen & Dufva, tulossa), vaan pyrimme havainnollistamaan joitain näkökulmia, jotka haastateltavamme toivat esiin puhuesaan kielellisestä diversiteetistä ja sen mahdollisuuksista säilyä. Pyrimme samalla asettamaan niitä vuoropuheluun aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Tarkastelemme valitsemiemme esimerkkien avulla sitä, millaisia representaatioita saamen kielen merkityksestä haastatteluista on löydettävissä ja millainen kokemus saamenkielen käyttäjien arjesta niistä välittyy. Esimerkit ovat numeroituina ja sisennettyinä, kursiviin käyttö tekstissä viittaa myös haastateltavien sanoihin. Haastateltaviemme nimet ovat pseudonyymejä.

2 SAAMEN KIELET, MUUTTUVA MAAILMA JA MEDIA

2.1 SAAMEN KIELET ENNEN JA NYT

Saamen kielet ovat Euroopan alkuperäiskieliä. Vielä äskettäin julkaistujen tietojen mukaan niitä oli 10 - nyt akkalansaamen kuoltua enää yhdeksän. Länsisaamelaiseen ryhmään kuuluvat etelä-, uumajan-, piitimen-, luulajan- ja pohjoissaame. Itäsaamelaisia kieliä ovat inarin-, koltan-, akkalan-, kildinin- ja turjansaame. Suomessa puhutaan näistä kolmea: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Pohjoismaissa saamelaiset ovat olleet kolonisaation kohteena vuosisatojen ajan (ks. esim. Lehtola 1997, myös Pietikäinen ja Leppänen, tulossa), mutta vasta modernisaation mukanaan tuoma, toisen maailmansodan jälkeinen yhteiskunnan rakenteiden muutos kiihdytti saamen kielen kuoleman kierteen (saamelaisen historiasta, ks. esim. Lehtola 1997). Toisen maailmansodan jälkeen saamen kielen asema heikkenikin nopeasti ja kielenvaihtoa (suomeen) tapahtui kiihtyvästi (kielenvaihdsta, ks. esim. Aikio 1988; Aikio-Puoskari 2002). Tätä muutosta eräs haastateltavamme kuvaa seuraavasti:

- (1) ”mie aistin myöskin semmosta että ihmisillä oli sanosko eräänlainen semmonen pakokauhutilanne että, oli sota ollu ja kaikkee siellä oli menny ihmisiä tänne oli tullu suomenkielistä väestöä tänne saamelaisten kotiseutualueille, runsaasti, jälleenrakennustyöt ja nämä suuret metsähakkuut alkoi se toi väkeä ja mullisti kokonaan tämän yhteiskunnan ja myöskin kieli tuli uhatuksi. seka-avioliitot lisäänty ja suomenkieliset koulut tuli, ja kaikkia laitoksia jotka suomalaisti saamelaisia ja inarinsaamenkieli hävis aika het- melkein totaalisesti silloin viiskymmentä luvulla. tämän seurauksena kunnes ne nyt näitten kielipesä-toimintojen kautta on ehkä vähän jo ruvennu tota virkistymään. koltat jotka muutti koltankieliset ortodoksiset saamelaiset jotka muutti Petsamosta tänne heillä oli ku he tuli tänne niin kaikki puhu kolttaa vielä kuuskymmentäluvulla mutta seitsemänkymmentäluvun taitteessa niin se kieli romahti myöskin, silloin onneksi alkoi nämä koltansaamenkieliset lähetykset.” (Tapani)

Tänä päivänä siis kaikki saamen kielet on luokiteltu uhanalaisiksi⁶. Vaikka uhanalaisuus on fakta, sen ei tarvitse merkitä – eikä sen tulisi automaattisesti merkitä - kielten kuolemaa. Saamelaisten etnisen heräämisen, yhteiskunnallisen järjestäytymisen, lainsäädännöllisen työn ja kansainvälisen yhteistyön myötä myös saamen kielten asema on uudelleen parantunut. Lainsäädännöllisesti saamen kielten asemaa Suomessa ovat vakiinnuttaneet mm. Laki saamen kielen käytöstä viranomaisten kanssa (1991), Laki saamelaisten kulttuurisesta itsehallinnosta (1995) sekä Laki saamelaiskäräjistä. Uudistettu laki saamen kielestä astui voimaan 1.1. 2004. Nyt esimerkiksi kouluissa voidaan saada oppia saamen kielellä ja saamen kieliä käytetään päiväkodeissa, työpaikoilla ja tiedotusvälineissä (ks. myös Aikio-Puoskari 2001). Monet saamelaiset ovat aikuisiällä aloittaneet saamenkielen opiskelun ja valinneet sen perheen kieleksi.

Saamen kielten kuoleman vastakohtaksi asetuu siis niiden elpyminen. Yhtenä elämänlankana on ollut modernisaation myötä myös saamelaisille ajankohtaiseksi tullut mediamaailma. Monet haastateltavamme toteavatkin eksplisiittisesti median merkityksen kielen säilymisen ja elpymisen kannalta, kuten esimerkki (2) osoittaa:

- (2) ”tietysti semmonen kielellinen tehtävä että Sámi radiolla on paljon merkitystä kielen säilyttämisen ja elävänä, nimenomaan elävänä säilyttämisen, kanssa että tota.” (Osmo)

2.2 ETNINEN MEDIA – SAAMENKIELINEN MEDIAMAAILMA

Vaikka etniset mediat ovat pieniä valtamedian henkilöstömäärään, yleisöön tai budjetteihin verrattuna, niiden kaltaiset erilaiset osajulkaisuudet ovat uusien kansalaisliikkeiden myötä yhä tavallisempia (Hartley & McKee 2000). ”Omien” tiedotusvälineiden tehtävät ovat monenkirjavat:

⁶ UNESCO Red Book of Endangered Languages (<http://www.tooyoo.l.u-tokyo.ac.jp/Redbook/index.html>). Tapani Salmisen laatiman listan (http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_index.html) mukaan (tilannekartoitus 1993) saamen kielet ovat joko *uhanalaisia* (pohjoissaame), *vakavasti uhanalaisia* (eteläsaame, luulajansaame, inarinsaame, koltansaame ja kildininsaame) tai *lähes sukupuuttoon kuolleita* (uumajan-, piitimen-, turjan- ja akkalansaame). Akkalansaamen kohdalla tilanne on nyt siis muuttunut niin, että se on sukupuuttoon kuollut.

tuoda esiin vaihtoehtoisia representaatioita, kertoa ryhmän kannalta olennaisista asioista omalla kielellä, vahvistaa oman yhteisön sidoksisuutta ja toimintakykyä, mobilisoida ihmisiä toimimaan ja osallistumaan, lisätä näkyvyyttä valtaväestön parissa ja saada muutoksia aikaan ryhmän yhteiskunnallisessa asemassa (vrt. Cottle 2000; Pietikäinen & Laihiala-Lankainen 2004; Pietikäinen tulossa). Oma media voi toimia siis yhteisön voimaantumisen resurssina.

Kielivähemmistöille oma media on kulttuurinen resurssi, joka pitää kieltä elävänä, siirtää sitä sukupolvelta toiselle ja sitoo perinteisen kontekstin moderneihin käyttöyhteyksiin. Oma media voi toimia myös kielellisenä siltana diasporisten ryhmien välillä tai transnationaalissa tilanteessa. Saamelaismedia tavoittaa sekä pohjoisen saamelaisalueen sisällä yli valtiollisten rajojen että myös saamelaisalueen ulkopuolella – mahdollisesti hyvinkin etäällä - asuvat.

Etnisten tiedotusvälineiden valtaistumisen potentiaalia rajoittavat usein samat tekijät kuin ryhmän toimintamahdollisuuksia yleisemminkin: vähäiset taloudelliset, tekniset ja henkilöstöresurssit, heterogeeninen, usein pieni ja hajallaan oleva yhteisö sekä valtayhteiskunnan rakenteiden ja toimintatapojen jäykkyys tai käymättömyys oman yhteisön tarpeisiin (vrt. esim. Cottle 2000; Pietikäinen & Laihiala-Kankainen 2004). Omassa aineistossamme tulevat näkyviin nämä kaikki. Näiden lisäksi tulivat voimakkaasti esiin kielen vakiinnuttamiseen ja kehittämiseen liittyvät ongelmat, esimerkiksi kääntäminen ja uudissanojen luominen.

Muiden alkuperäiskansojen tavoin myös saamelaisessa mediamaisemassa radiolla on keskeinen rooli kun taas lehdet tyypillisesti kamppailevat taloudellisten ongelmien kanssa. Televisio-ohjelmat ovat vielä melkoisen harvinaisia tai vasta vakiinnuttamassa asemaansa ja löytämässä yleisönsä. Internet puolestaan vaikuttaa olevan lupaava uusi tiedonvälityksen keino ja yhteydenpidon väline, joka ei kuitenkaan korvaa perinteisempien välineiden tarvetta. (vrt. Aikio-Puoskari 2001; Pietikäinen, tulossa; Sara 2004; Skogerbø 2001.)

Radio on suomalaiskontekstissa saamenkielisistä medioista pitkäaikaisin. Ensimmäiset satunnaiset saamenkieliset ohjelmat lähetettiin Suomessa jo vuonna 1936 ja säännölliset lähetykset alkoivat 6.12.1947 (Lehtola 1997). Nyt radiolla on oma kanavansa ja se lähettää erityyppisiä ohjelmia (8t/viikonpäivinä; 8t/viikonloppuisin). Ohjelmia tehdään kaikilla kolmella Suomessa puhuttavalla saamen kielellä. Yhteistyötä ja ohjelmanvaihtoa tehdään Pohjoismaissa yli rajojen (Greller, 1996:52; Solbakk, 1997:178) ja vuonna 1999 pohjoismaiset radiot perustivat kokeiluluontoisen toimituskunnan (Radio Sápmi) (ks. Aikio-Puoskari, 2001: 69).

Televisio-ohjelmat ovat vielä harvinaisia Suomessa. Syksyllä 2001 aloitettiin yhteiset televisiouutiset (*TV-Ođđasat*), jotka lähetetään viikonpäivisin enemmistökielellä tekstitettynä suorana lähetyksenä Norjan ja Ruotsin valtakunnan verkossa. Suomi liittyi mukaan tammikuussa 2002, mutta YLE on päättänyt lähettää uutiset suorana lähetyksenä vain Pohjois-Suomen alueella ja ilman tekstitystä. Suomeksi tekstitetty uutis-

lähetys on puolestaan nähtävissä YLE24 digitaalisella kanavalla puolen yön aikoihin. Näin Suomen puolella menetetään mahdollisuus yhtäältä tarjota eri puolella maata asuville saamelaisille mahdollisuus kuulla ja nähdä oman yhteisön uutiset omalla kielellä ja toisaalta käsistä valuu myös valtaväestön ja alkuperäiskansan kohtaamisen mahdollisuus.

Suomessa ei julkaista päivälehtiä saamen kielillä. Aikakauslehti *Sápmelaš* on ilmestynyt pitkään ja myös aikakausjulkaisu *Anarás* (inari-saamenkielinen julkaisu) ilmestyy 4 krt/v. On olemassa myös useita epäsäännöllisesti ilmestyviä saamenkielisiä tai saamelaisasioita käsitteleviä julkaisuja (Greller 1996:47-48; Lehtola 1997:91-93; Suihkonen 2003:15). Esimerkiksi Norjassa saamenkielisten lehtien asema on jonkin verran parempi.

Moderni teknologia tarjoaa mahdollisuuksia myös pienille ja uhanalaisille kielille. Saamenkielisen maailman rajoja laajentavat esimerkiksi syksyllä 2004 aloittanut Saame virtuaalikouluhanke (<http://www.peda.net/veraja/saame>), multimediajournalistikoulutus saamelaisalueen koulutuskeskuksessa (www.sogsakk.fi), Sami radion monikieliset internetsivustot (www.samiradio.fi) tai *Skábmagovat* – alkuperäiskansojen vuosittaiset elokuva- ja tv-tuotantofestivaalit Inarissa, joilla esiteltiin esimerkiksi vuonna 2005 saamelaisten ja maorien elokuvia, lastenohjelmia, dokumentteja ja arkiston aarteita mm. kolttasaamelaisesta musiikista.

Saamenkieliset haastateltavamme elävät ja työskentelevät monikielisessä yhteisössä, jossa toisaalta kielen kuoleminen on vakavasti otettava uhka, mutta jossa toisaalta on runsaasti merkkejä kielen elinvoimasta ja paremmasta tulevaisuudesta. Millaista on työskennellä mediassa, joka edustaa pieniä ja uhanalaisia kieliä? Miten eri kielen väliset suhteet koetaan? Miten monikielisyys ja muut reunaehdot vaikuttavat arjen toimintaan? Millaisia henkilökohtaisia merkityksiä kielellä heille on? Miten he näkevät median ja kielen suhteet? Seuraavassa tarkastelemme näiden kieliämattilaisten - modernin maailman kielen säilyttäjien, perinteen siirtäjien ja sanaseppöjen - käsityksiä kielen merkityksestä.

3 MITÄ KIELI MERKITSEE?

Ensiksi tarkastelemme niitä tapoja, joilla haastateltavat puhuivat kielestä ja sen merkityksestä itselleen ja yhteisölleen. Mediatyö on kieli-ammattilaisuutta tyypillisimmillään: kyse on sekä kielellä toimimisesta että myös sen muokkaamisesta ja uudelleen luomisesta. Erityisesti uhanalaisissa kieliyhteisöissä toimittajat ovat ”keskellä” kieltä. Esimerkiksi jo omankielisen informaation saaminen tai haastateltavien löytäminen ei ole sellainen itsestään selvyyden kuin valtamedian parissa työskenteleville.

Saamenkieliset toimittajat ovat ensinnäkin perinteisen tiedon siirtäjiä ja kielen ja kulttuurin säilyttäjiä. Puhuessaan perinteisistä tavoista, toiminnosta ja elämänmuodosta – vaikkapa riekonpyynnistä – kulttuurinen tieto ja sanasto lomittuvat yhteen ja pitävät yllä perinnettä. Mutta samal-

la toimittajat ovat kielen uusintajia. He toimivat kielenkääntäjinä miettiessään sopivia käännöksiä termeille, kielen uudistajina luodessaan uusia termejä, sanoja ja ilmauksia ja kielenhuoltajina pohtiessaan lainasanojen etuja tai haittoja tai tuskaillessaan kirjoitetun kielen konventioiden kanssa. Vaihe, jota saamen kielet elävät nyt on samantapainen kuin nykyeurooppalaisten suurten kansallisten kielten syntyvaihe muutama sata vuotta sitten: ei ole yhtä yhteistä kirjakielen tai kielenkäytön standardia, ei kielenhuoltoon ja kehittämiseen keskittyneitä instituutioita. Saamelaiset toimittajat tekevätkin siis samantapaista työtä kuin Mikael Agricola, joka raamatunkäännöksensä myötä joutui luomaan suomen kielelle kirjakielen - ja samalla pohjaa tulevalle yleiskielelle. Mutta miten nyky maailma kulttuurisine ja teknologisine puitteineen vaikuttaa nyt? Millaisia näkökulmia kieleen toimittajien haastatteluissa tuli esiin?

3.1 KIELI ON NÄKÖKULMA: KIELI, KULTTUURI JA AJATTELU

Yksi kielen tehtävä on olla *oman ajattelun, itseilmaisun ja vuorovaikutuksen* työkalu. Siksi äidinkieli on tärkeä oman identiteetin muovaaja ja olennainen yksilön kasvun ja kehityksen kannalta (kielen ja identiteetin suhteista, ks. Laihiala-Kankainen, Pietikäinen & Dufva, toim. 2002). Monet haastattelemamme kieliammatillaiset mainitsevat tämän henkilökohtaisen näkökulman.

- (3) “ku alkaa tiettyjä asioita alkaa miettimään ja funteeramaan niin kyllähän se tahtoo olla inarinsaameksi ne ajatukset pyörii kuitenkin että sitten vasta toisena vaihtoehtona on asiasta riippuen niin onko se suomen kieli vai pohjoissaamen kieli” (Osmo)

Ensimmäiseksi opittu kieli koetaan läheisimmäksi. Saamenkielinen kirjailija Kerttu Vuolab (1996:150, lainaus ks. Aikio-Puoskari 2002:93) kertoo kuinka saamen kielen sanan *goiku* (‘jano’) merkitsee hänelle tuntemusta omassa ruumiissa, kun taas suomen *jano* tuo mieleen aapisen. Kuvaus on osuva – äidinkieli on varhaisten muistojen ja kokemusten myötä ruumiillisesti koettu, kun taas koulun kieli on ”kirjasta” ja sen merkitykset toisenlaiset, ehkäpä valjummat. Usein myös esimerkiksi tunteiden ilmaiseminen äidinkielellä koetaan vaivattomammaksi – tai syvemmäksi. Kaksi- ja monikieliset ihmiset kokevatkin usein olevansa kahden kielen välissä. Kunkin oma tilanne ratkaisee, tuntuuko tämä olotila vaikealta, hankalalta tai häpeälliseltä vai kenties helpolta, mukavalta ja mahdollisuuksia antavalta (monikielisyyden kokemuksellisuudesta ja sen emotionaalisuudesta, ks. esim. Besemeres 2004). Ovatko kyseessä ihmiset, jotka tuntevat joutuneensa luopumaan omasta kielestään – kuten on monesti laita silloin kun kyseessä ovat alkuperäiskielten ja vähemmistökielten puhujat ja/tai siirtolaiset ja maahanmuuttajat? Vai onko kyse ihmisistä, joiden kielivaranto karttuu niin, etteivät uudet kielet vähennä oman asemaa, vaan tuovat siihen jotain lisää.

Mielestämme onkin tärkeää tuoda kieleen liittyvää kokemuksellista näkökulmaa esiin. Osin siksi, että tämä on kielentutkimuksen kannalta uusi ja tuore teema. On alettu ymmärtää, kuinka tärkeää on kiinnittää huomiota - esimerkiksi juuri kaksikielisyuden ja kielen oppimisen kysymyksissä - siihen, miten kielen oppijat itse suhtautuvat kielen käyttöön ja oppimisen kysymyksiin: millaisia emootioita kieleen ja kieliin liitetään ja miten nämä näkyvät esimerkiksi oppimisen ongelmina tai menestystarinoina.

Mutta kokemuksen näkökulma on myös yhteiskunnallinen. Koska kielet eivät ole vain dekontekstuaalisia koodeja, vaan merkityksellisiä kokemuksen välineitä, joille annetaan arvoja ja joita kohtaan on asenteita, on tärkeää, että yksilön kielelliset oikeudet⁷ on voitava taata (ks. Phillipson & Skutnabb-Kangas (toim.) 1994). Näin ollen yksilöllinen ja kokemuksellinen kietoutuu yhteiskunnalliseen ja poliittiseen: juuri siksi, että oma kieli on niin keskeinen ilmaisun väline, on tärkeää, että sillä saa toimia, asioida, kouluttautua – siis osallistua yhteiskunnan toimintaan. Se on perustavanlaatuinen kansalaisoikeus. Yksilön ja ajattelun näkökulma liittyy siten aina myös laajempaan, yhteiskunnan ja kulttuurin näkökulmaan.

Lienee helppoa ymmärtää, että saamen kieli on saamelaiselle tärkeä ilmaisun väline, yhtäläillä kuin suomen kieli on suomalaiselle tärkeä. Toinen mielenkiintoinen aspekti, joka liittyy kielen rooliin ajattelun työkaluna on ajatus siitä, että jokainen kieli sinällään pitää sisällään oman perspektiivin, näkökulman. Tämä mm. jo Edward Sapirin ja Benjamin Lee Whorfin esittämä ajatus sanoo, että ensiksi oppimamme kieli liittyy tiiviisti kulttuuriin - ja näin ollen myös totunnaisiin ajattelumalleihimme. Erot kielten sanastossa otetaan tästä usein esimerkeiksi: niin maisema kuin kulttuurinen kontekstikin muovaavat kielen sanastoa. Saamen kielille on tyypillistä niiden erottelujen tarkkuus, jolla kuvataan esimerkiksi lunta, poroa ja poronhoitoa sekä pohjoista maisemaa (ks. esim. Aikio-Puoskari 2001; Jernsletten 1997). Kyse on kuitenkin sanastoakin laajemmasta kulttuurisesta näkökulmasta – oikeastaan siis maailmankuvasta. Tämän väitteen mukaan kunkin kielen puhujat katsovat asioita tietystä, osittain oman kielensä määrittelemästä näkökulmasta. Eri kielet nostavat esiin yksiä ilmiöitä ja kategorioita ja vaimentavat toisia (Sapirin ja Whorfin hypoteesista, ks. Dufva 2002).

Saamelaistutkija Ulla Aikio-Puoskari (2002:92) ilmaisee näitä ajatuksia seuraavasti:

”koska kieli on olemassa jo ennen meitä, on se aikaisempien sukupolvien jättämien merkitysten ja maailman ymmärtämisen tavan kyllästämää. Eri kulttuurit merkityksellistävät maailmaa omista lähtökohdistaan (...) Kulttuurien voi ajatella sisältävän merkityskartastoja, jotka tekevät maailmasta ymmärrettävän niiden jäsenille. Kasvaminen yhteisön jäseneksi on ennen muuta sen kulttuurin merkityskarttojen oppimista,

⁷ Yleismaailmallinen kielellisten oikeuksien julistus (1996), ks. <http://www.linguistic-declaration.org/index-gb.htm>

johon olemme sattuneet syntymään. Näin ajateltuna kielet ovat kulttuurien ydintä. Ne sisältävät aikaisempien sukupolvien merkityskerrostumat ja tietynlaisen tavan ymmärtää ihmisen, elämä ja todellisuus”.

Saamen kielet toimivat siis paitsi saamen kielen käyttäjien yksilöllisen kasvun välineinä, myös tietynlaisen yhteisöllisen ja kulttuurisen näkökulman kantajina, johon liittyy niin oma saamelaisen kulttuurin perinne kuin myös alkuperäiskansan näkökulma. Haastateltavamme nivovatkin usein tämän saamelaisnäkökulman nimenomaan vähemmistöryhmän ja/tai alkuperäiskansan näkökulmaan, kuten esimerkit (4) ja (5) osoittavat:

- (4) ”alkuperäiskansoilla on erilainen, siis ne katoo asioita vähän eri tavalla käsittelee niitä eri tavalla” (Sirpa)
- (5) ”totta kai se on joka on valtaväestöön kuuluva niin hän katoo eri vinkkelistä ku mitä me täällä” (Osmo)

Kyseessä ei siis ole haastateltaviemme mukaan pelkkä neutraali ero suomen ja saamen välillä, vaan nähdäksemme myös tietynlainen valtasuhde. Näin ollen myös median kielellä on haastateltaviemme mielestä osin saamen kielen, saamelaisuuden ja kulttuurin mukaan määrittyvä näkökulmansa, ”saamelaisleima” (esimerkki 6) joka ei ole identtinen suomalaisen ”valtaväestömedian” näkökulman (esimerkki 7) kanssa.

- (6) ”se on tietysti yks mutta ei pelkästään kielellinen vaan on se myöskin semmonen kulttuuri. että ehkä saamelaiset tiedotusvälineet kuitenkin enemmän käsittelee asioita saamelaisella tavalla.” (Osmo)
- (7) ”se koulutus mitä mä oisin (x.n kaupungissa) saanu se ois ollu valta.väestön silmin. siis ihan niinku se oli hirveen mä niinku tykänny siitä tavasta kattoo sitä maailmaa” (Sanna)

Ehkä onkin niin, että juuri alkuperäiskielten ja kielivähemmistöjen edustajat osaavat parhaiten pukea sanoiksi kielen monet ulottuvuudet ja sen mahdin. Kieli on yksilön kokemusmaailman keskeinen työkalu ja ilmaissukeino, mutta samalla se sitoo hänet kielenkäyttäjänä oman yhteisönsä historiaan ja kulttuuriin ja mahdollistaa – tai ei mahdollista! – hänen toimintansa kansalaisena ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Haastateltavamme puhuvat tästä nimenomaan mediakontekstissa. Heille oli tärkeää, että media kertoo saamelaisuudesta ja Saamenmaan asioista, ja että se kertoo nimenomaan saameksi. Kielen mukana utusiin kulkeutuu myös kulttuurinen tapa mieltää maailmaa ja sen ilmiöitä, maailmankuva. Median kielen myötä saamelainen kokemusmaailma välittyy seuraaville sukupolville, yksilöiden kokemusmaailmaan.

3.2 KIELI ON SIDOS: ETNINEN IDENTITEETTI

Kieli on siis tietyllä tapaa saamelaisen kokemuksen tulkki. Mutta kuten ylläkin jo tuli esiin, kieli on hyvin merkityksellinen etnisen identiteetin rakentajana ja ylläpitäjänä – ja ryhmän sisäisen koheesion luojana. Tässä artikkelissa jätämme etnisen identiteetin yleiset kysymykset syrjemmälle, sillä niistä on tarjolla runsaasti tutkimuksia, niin yleisellä tasolla (ks. esim. Hall 1996) kuin saamelaiskontekstissakin (ks. esim. Lehtola 1997; Sara 2004). Niinpä tarkastelemme tässä vain kielen ja identiteetin suhteita (ks. myös esim. Laihiala-Kankainen et al. 2002) sellaisena kuin ne tulivat esiin haastateltaviemme puheessa. Yhteinen kieli merkitsee kuulumista samaan ryhmään. Se merkitsee jaettua kokemusta, kuulumista johonkin, tuttua elämänpiiriä. Monelle haastateltavistakin juuri kieli oli tärkein etnisen identiteetin tunnusmerkki.

- (8) ”no kyllä se tietenkin kieli on koska sen, sen kautta tulee se sisältää historiaa ja kielen kautta ne välittyy nämä arvot, parhaiten.” (Tapani)

Kieli koettiin niin olennaiseksi identiteetin osaksi, että saamelaisen identiteetin ajateltiin jopa tyystin katoavan siinä tapauksessa, että kielestä luovuttaisiin. Saamelaisten historian takia kieli oli ehkä myös kipein ja ongelmallisin asia. Eri ikäisten haastateltaviemme kokemukset mahdollisuuksista käyttää omaa äidinkieltään tai valtaväestön asenteista saamen kieliä ja niiden puhujia kohtaan vaihtelivat. Vanhemman polven edustajien kokemuksissa oman kielen käytöstä ja asemasta tuli usein esiin sellaisia sanoja kuin *häpeä*, *syrjintä* tai *pilkka*. Tämän tyyppisten kokemusten seurauksena olikin laajamittainen *kielen kavottaminen*, kielenvaihto (ks. myös Aikio 1988).

- (9) ”joskus 60-luvulla (...) semmosta häpeää se oli niin valtava siihen aikaan se semmonen että vähemmistöjä pilkattiin. siinä meni sukupolvi.” (Kirsti)

Nuoremmat haastateltavat puolestaan toivat saamenkielisyyttään esiin ylpeänä. Kielen osaaminen tuntuikin nykyään itsestään selvyydeltä – ja nyt puolestaan saamen kielen osaamattomuus koettiin *noloksi* ja sen menettäminen harmilliseksi, kuten esimerkki (10) kertoo.

- (10) ”no sehän on nolo asia niille jotka ei ole oppinu koska nyt on ihan selvä että kaikki saamelaiset haluaa olla ja haluais puhua saamea mut että valitettavasti se suomalaistamisprosessi meni joissakin perheissä niin pitkälle et se ei. ne ehti hävittää sen kielen niin että ne ei ole lapsena oppinu. monet jos on ihan ettei ole kuin yks perhe jossain kylässä suomenkielisessä kylässä niin kyllä se vaatii aikamoista sisua että pitää sitä kieltä yllä.” (Tapani)

Kieli mainittiin siis keskeisenä etnisen identiteetin rakentajana ja tunnusmerkkinä, mutta saamelaisuutta on pyritty määrittelemään myös muiden tekijöiden perusteella. Ainakin osin saamelaismääritelmä onkin

ollut viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana niin poliittisen, juridisen kuin kulttuurisenkin kamppailun kohteena (ks. esim. Aikio & Aikio 2001, Pietikäinen 2003, Tuulentie 2001). Eräs haastateltavistamme (esimerkki 11) korostaa juuri kielen asemaa kuvailemalla sitä *porttina* saamelaisuuteen:

(11) ”ne ei ole kasvanu saamelaisena niin ei ne voi tulla silloin noin yks kaks hypätä. mutta kyllä se on tietenkin mahdollista jos se. avioliittojen kautta ja muuten jos se tulee saamenkieliseksi niin se kasvaa siihen yhteiskuntaan niin et se ymmärtää sen kielen ja . [...] se on portti siihen ja. sehän on portti siihen kyllä että pääsee sisälle siihen yhteiskuntaan ja siihen sukuyhteiskuntaan joka saamelaisilla vallitsee niin.” (Tapani)

Haastateltavat siis korostavat kielen asemaa saamelaisyhteisön tunnusmerkkinä ja pitävät siis kielen ylläpitoa tässäkin mielessä tärkeänä. On tietenkin selvää, että pysyäkseen hengissä kieli – ja sitä kautta myös etninen identiteetti – tarvitsee jatkuvaa ylläpitoa: sitä, että kieltä käytetään monipuolisesti erilaisissa arkisissa yhteyksissä, sitä, että kielellä on puhujia, kirjoittajia, kuuntelijoita ja lukijoita. Median rooli koetaan tässä tärkeäksi: toimittajat uskovat (esimerkki 12), että media voi kannatella sekä kielen että omakielisen identiteetin säilymistä.

(12) ”tuntuu itestänselvyyeltä että täytyyhän ihmisillä omakielistä. omakielinen media olla että ihmiset voi omalla äidinkielellään kuunnella. esimerkiksi radioa televisiota että vaikka sieltä tulee sillähän kyllä on siinä mielessä hyvin tärkeä tehtävä jo pelkästään sen kielen kannalta” (Osmo)

Media on siis haastateltaviemme mukaan yhteisön etnisen identiteetin, saamelaisuuden tärkeä ylläpitäjä. Mutta se ei ainoastaan pidä yllä, vaan kehittää ja uusintaa kieltä tarjoamalla yhteisölle modernin yhteiskunnallisen ilmaisukanavan, joka laventaa kielen käyttöaluetta yli perheiden jokapäiväisen vuorovaikutuksen ja koulutuksen piirissä tapahtuvan kielenkäytön. Media on siis laveampi foorumi, jolla yhteisö voi osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun – ja joka samalla sallii kielen yhteiskunnallisen käsitteistön jatkuvan kehittämisen, kuten Tapani toteaa esimerkissä (13):

(13) ”mie olen pienestä asti kokenu että saamen kieltä pitäa käyttää julkisissa yhteyksissä jotta se kehitty. myöskin siinä. kun muutenhan kaikki semmoset yleiset yhteiskuntaan liittyvät käsite ja semmoset jää tulematta kieleen mutta kun ruvetaan puhumaan jostain asioista niin kyllä kansa siitä huolen pitää että niitä käsitteitä tulee sanoja näille käsitteille uusille käsitteille jota yhteiskunnassa tarvitaan.” (Tapani)

Kielen laajentaminen kotikielestä monialaisiin julkisiin yhteyksiin on eräs haastatteluissa usein esiin nouseva tema. Pelkkä vahva perinne – perinteisen saamelaisen elämänmenon kuva – ei riitä. Jotta saamen kielet pysyisivät hengissä, niiden on kyettävä laajentumaan siten, että toimiminen muuttuvan maailman moninaisilla kielenkäytön alueilla – koulu-

tuksesta populaarikulttuuriin - on mahdollista. Saamen kielten todellisuutta ovat luomassa jo monet lainsäädännön, koulutuksen ja median asiategstit. Samoin on olemassa fiktiivistä ilmaisu - romaaneja, runoja, draamaa. Perinteisen saamelaisen kulttuurin täydentäjäksi ja uusintajaksi tulevat myös monet populaarikulttuurin virtaukset – esimerkiksi saamenkielinen räppi tai uudet heavymusiikin sanoitukset. Ne kertovat paitsi nuorison itseilmaisun tarpeista, myös saamen kielten notkeudesta ja elinvoimasta. Kun maailma muuttuu – niin yhteiskunta, teknologia kuin asenteetkin – on myös kielen muututtava.

3.3 KIELI ON VALTAA: VÄHEMMISTÖ, ENEMMISTÖ JA KIELELLISET OIKEUDET

Yllä esittelimme haastateltaviemme käsityksiä kielen merkityksestä yksilölle ja kielen roolista etnisen yhteisön sidosaineena. Kolmanneksi haastatelluissa tuli esiin myös kielellisen enemmistön ja vähemmistön valtakamppailu – eli meidän kielimaisemamme eri kielten roolit. Kuten alussa totesimme, kielen elinvoimaisuus tai kuolema on seurausta niistä prosesseista, joissa asemasta kamppaillaan vähemmistökielten ja enemmistökielten kesken (ks. myös Spolsky 2003). Tämän päivän saamelaisyhteisöä luonnehtii haastateltaviemmekin lausunnoissa monikielisyys ja -kulttuurisuus. Pohjoiseen kielimaisemaan ovat perinteisestikin kuuluneet useat saamen kielet, ruotsi, norja, suomi ja venäjä – mutta myös vähemmän tunnetut kveeni, meänkieli tai russenorsk. Kaikki haastateltaviemmekin olivat monikielisiä: he osasivat suomea, yhtä tai useampaa saamen kieltä ja monet myös useita muita kieliä. Tämän päivän tilanteesta puhuessaan he kuvaavat saamen ja suomen kieliä useimmiten luonnollisina kaksi- tai monikielisen yhteisön työkaluina.

Aiemmin kielten väliset suhteet olivat kuitenkin radikaalisti erilaiset. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen suomen kielelle yritettiin luoda hegemonista asemaa Saamenmaan koulutuksen ja yhteiskunnallisen osallistumisen kielenä. Saamen kielten käyttö julkisissa yhteyksissä tai esimerkiksi asioinnin kielenä oli hyvin rajoitettua, eikä sen käyttöä juurikaan tuettu tai edistetty suomalaisten viranomaisten taholta. Suomen koululaitos pyrki myös suomalaistamaan saamenkielisiä, joten saamen kielen käyttöä koulussa rajoitettiin kielloin ja sanktioin, eikä saamenkielistä opetusta tarjottu (vrt. esim. Aikio 2001) Jotkut haastateltavamme kertoivat näistä kokemuksistaan seuraavaa:

(14) ”mie oon ittekin ollut aikoinaan koulussa siellä kiellettiin [saamen kielen] puhuminen kokonaan” (Osmo)

(15) ”ku osas huonosti sanoa sitten niin naurettiin” (Kirsti)

Suomi on siis ollut – varsinkin aiemmin – pääasiallinen koulutuksen kieli. Valtakielisen koulun on täytynyt tuntua kaksiteräiseltä miekalta. Yh-

täältä se - ainoana väylänä koulutukseen - on nähty mahdollisuutena. Toisaalta se on ollut uhka omalle kielelle ja sitä kautta omalle kokemuk-
selle, minuudelle, identiteetille – näin ollen pidemmän päälle myös koko
yhteisön säilymiselle. Haastatteluissa tulee ilmi suomen kielen asema
toisena kielenä ja/tai koulutuksen kielenä.

(16) ”suomen kielihän on mulle vähän tämmönen sivistyskieli että. et se on niinku koulu-
kieli.” (Sirpa)

Varsinkin silloin, kun haastateltavamme viittasivat menneisiin aikoihin,
suomenkielisen koulutuksen uhka saamelaisuudelle tuli myös esiin:

(17) ”mie muistan kun [henkilönimi] assuu oli sen poika pääs ylioppilaaks niin sitten menin
jututtamaan. tai se oli tämän [pojan] mummo. mie menin jututtamaan mie että on se
varmaan mukavaa kun [poika] pääsi ylioppilaaks se sanoo [saameksi] että kyllähän se
pilalle meni ((nauraa)) pilalle meni. ei siitä tullu semmosta ollenkaan että ois tänne jää-
mässä.” (Kirsti)

Valta- ja vähemmistökielen keskinäisten suhteiden asettelu koulutuk-
sessa ei ole ollut ongelmatonta myöhemminkään. Suomen kieli on niin
kulttuurisesti vahva ja institutionaalisen aseman omaava, että koulutuk-
sen arkea sanelevat jo monet yksinomaan käytännön esteet. Vaikka
kulttuuriset ja juridiset muutokset ovat taanneet sen, että saamenkielistä
opetusta on jossain määrin saatavilla, arjessa esteitä kuitenkin ilmaantuu,
kuten esimerkit (18) ja (19) haastateltaviemme kouluajoilta osoittavat:

(18) ”olin yhen vuoden lukiossa. niin minä rupesin vaatimaan vielä enemmän saamenkielis-
tä opetusta ja sainkin sitte. järjestettyä. matematiikkaa biologiaan maantiedettä kemiaa
ja tämmöstä. reaaliaineet, ja ne tehtiin (...) saamenkielellä ja sitten tuota mulle tuli
kemian ja fysiikan kanssa vaikeuksia ja sitten pyysin tukiopetusta ja tukiopetusta pysty
järjestämään vain niinkun suomenkielinen opettaja” (Minna)

(19) ”minä olin saamenkielisessä luokassa mutta aika paljon meillä oli kuitenkin opetusta
suomenkin kielellä” (Sanna)

Mutta onko tilanne sitten haastateltaviemme kouluajojen olennaisesti
parantunut? Kuten haastateltaviemme kokemukset vanhempina kertovat,
valtakielen paine vaikuttaa edelleenkin voimakkaasti saamenkieliseen
maailmaan. Haastateltavat ilmaisevatkin nyt huoltaan (esimerkki 20)
nykypäivän lasten mahdollisuuksista oppia saamen kieltä:

(20) ”nyt kun ittellenikin on lapsia niistä hirveesti huolissani tietenkin myös siitä. että sitä
on tarpeeksi sitä saamenkielistä ihan yksinkertaisesti saamenkielistä puhetta pitää kuu-
lua ja . et kotona se on vielä helppo järjestää tai suht helppo. koulussa toivottavasti se
on säännölli- tai silleen siellä se on säännöllistä. Lapsi on kouluikässä. mutta tietenkin
kotona on se ongelma että telkkarit ja videot on niin.” (Eero)

Kaikesta edistyksestä huolimatta haastattelut kertovat siitä, että saamen kielten käyttöalue onkin edelleen suppea ja niiden käyttö tietyllä lailla ohutta. Tästä seurauksena esimerkiksi lasten oman kielen taito jää edelleen helposti kapeaksi, suomen kielen puserrukseen. Saamenkielisessäkin opetuksessa lapset voivat puhua keskenään usein suomea tai vastata opettajalle suomeksi, kuten esimerkki (21) kertoo:

(21) ”varmaan täällä Inarissa on kyllä varmaan nyt alkaa olla lapsia jotka puhuu saamen kieltä äidinkielenään, mutta toisaalta se kielitaito koko ajan kapenee. siitä tulee niinku. se ei oo niin elävää se kieli kuin vaikkapa Karasjoella [Norjassa] (...) se ei enää riitä minusta että saamenkielistä opetusta järjestetään ja lapset ovat saamenkielisessä opetuksessa. no se on tietysti hyvä mut tota että kyllähän tätä kielellistä tasoo ja tämmöstä sisältöä (...) ja sit vielä semmonen ongelma että tota et ne lapset vaikka ne on saamenkielisessä opetuksessa. niin ne puhuu keskenään suomee ja se on se yleinen joka paikkaa näyttää olevan (...) ei se kieli voi ellää jos ne lapset ei totu puhumaan keskenään saamea. jos ne ei puhu jossakin alle kouluikäisinä keskenään saamea. eikä kouluissa. niin milloin ne sit rupee. ei enää varmaan murrosiässä.” (Sirpa)

Saamen kielten asema vahvana äidinkielenä on siis edelleen hiukan problemaattinen: onko se puhtaasti äidinkieli, kotikieli tai edes ensimmäinen kielikään - vai onko siinä myös toisen tai jopa vieraan kielen piirteitä? Olisi siis vaarallista pitää kielikysymystä ratkaistuna, vaikka hyviä käytänteitä onkin kyetty luomaan.

Mielestämme sekä useat haastateltaviemme mielipiteet että omat havaintomme kertovat siitä, että kielen on nivouduttava laaja-alaisesti erilaisiin yhteiskunnan tasoihin - oppimiseen, kulttuuriin, politiikkaan – niin, ettei kielimaisemassa ole aukkoja, jota ei omalla kielellään voisi kokea, kuulla ja puhua. On hyvä, että opetusta on tarjolla, mutta opetuksenkaan maailma ei mielestämme riitä pitämään kieltä hengissä. Mitä voisivatkaan olla jatkossa ne hyvät käytänteet (*better practices*), jotka takaavat saamen kielten säilymisen? Lienee suhteellisen selvää, että valtakieli (tässä tapauksessa suomi) ja saamen kielet vähemmistökielinä ovat jatkossakin yhteen kietoutuneet – saamelaiset tarvitsevat suomen kieltä työllistyäkseen ja opiskellakseen ja suomalaiset puolestaan saamen kieltä mikäli aikovat työskennellä alueen viroissa, joissa saamen taitoa vaaditaan.

Haastateltavamme antoivat siis kielelle kolmenlaisia merkityksiä: yhtäältä saame äidinkielenä oli voimakas yksilön ilmaisuväline. Toiseksi se oli saamelaisen yhteisön sidosaine. Kolmanneksi se oli vähemmistökieli, edelleen valtakielen puristuksissa. Tarkastelemme seuraavaksi alla niitä käsitteitä, jotka haastateltavat toivat esiin siitä, miten media vaikuttaa kaikkiin näihin.

4 MITÄ MEDIA TEKEE: MEDIA, KIELI JA MEDIAN KIELI

Miten haastateltavat sitten tarkkaan ottaen kuvailivat omaa muuttuvaa kieli- ja kulttuurimaailmaansa – ja miten median roolia siinä? Saamenmaassa ei eletä vain perinteisessä maailmassa, jossa kulttuuri välittyi suullisessa kanssakäymisessä ja perinteisissä askareissa. ”Saamelainen perspektiivi” on myös yhteiskunnallisesti aktiivisten Suomen kansalaisten, EU-kansalaisten, saamelaisalueen, Saamenmaan kansalaisten, ympäri maailmaa asuvien citysaamelaisten ja alkuperäiskansojen edustajien kulttuuria ja kieltä.

Media-ammattilaiset toivat kuitenkin esiin näkökulman, jonka mukaan yksi median tehtävistä on siirtää eteenpäin perinteistä saamelaista kulttuuria, omaa elämäntapaa ja perinteisiä elinkeinoja. Kielen ja kulttuurin todettiin niveltävän tässäkin yhteen, kuten esimerkki (22) kertoo – poronhoito ja pyyntielinkeinot leimaavat myös saamen kieltä:

(22) ”tämösten saamelaisten perinteisten elinkeinojen tuntemusta sitä pitäs niitä pitäs käsitellä runsaasti ohjelmissa koska. se on niinku se tausta sen oman. menneisyyden ymmärtämisessä se on kuitenkin näissä vielä niin selvästi näihin ankkuroitunu näihin peruselinkeinoihin poronhoitoon ja näihin pyyntiin. pyyntielinkeinoihin et se on. se on ihan ratkaisevaa. et niistä jos ei ymmärrä niin se tuntuu vähän hullunkuriselta ja eikä oikein taho ymmärtää kunnolla saamenkielen sanojakaan ellei ole perillä kuitenkin jonkun verran näistä peruselinkeinoista.” (Osmo)

Perinteisen saamelaisen maailman muuttuminen ja moderni elämäntapa koettiin toisaalta väistämättömäksi - ja elämää helpottavaksi, mutta toisaalta haastateltavat toivat esiin huolensa siitä, että moderni maailmanmeno veisikin mukanaan tärkeän saamelaisuuden piirteen, kielen (esimerkki 23):

(23) ”no ainakin minusta on sillä tavalla. on se [elämäntapa] niin suomalaistunut. ei ihmisen elämäntapa. [Se] on niin muuttunut. aivan on samantyyppiset asunnot kuin etelässä ja. sehän on kyllä hirveen hyvä toisaalta hyviä asuntoja mutta tuo kieli mennee sitten mukaan. tää mennee kaikki niitten. mitään ei kerran pysy.” (Kirsi)

Haastateltaviemme puhe heijastelee mielestämme sitä haastetta, jonka toimittajat kokevat sovitellessaan yhteen yhtäältä perinteiseen elämäntapaan ja elämäntapaan kiinnittynyt kielenkäyttöä ja maailmankuvaa, toisaalta nopeasti muuttuvaa (post)modernia ja transnationaalista saamelaisyhteiskuntaa. Saamelaisten osalta muutos on ollut huomattavan nopea ja pelot kielen menemisestä maailman modernisoitumisen myötä varsin aiheellisia.

Siksi ei olekaan ihme, että haastattelemamme toimittajat nimesivät yhdeksi päällimmäiseksi tehtäväkseen saamen kielen säilyttämisen ja elävänä pitämisen. Arjen työtä leimasi myös ajatus kielen edistämisestä (vrt. myös Sara 2004). Mediassa työskentelevät ovat erittäin tietoisia niistä

paineista, joita kielen ylläpito ja kehittäminen asettaa. Toisaalta kieltä siirretään ja ylläpidetään. Silloin kielenoppaina toimivat esimerkiksi vanhat ihmiset – toimittajat soittavat mummolle ja kyselevät ”aitojen” ilmausten ja sanojen perään. Toisaalta taas kieltä uusinnetaan. Uusien käsitteiden kääntäminen ja uudissanojen keksiminen tarjoaa päivittäisiä haasteita.

Median rooli nähdään myös erityisesti lasten ja nuorten kielitaidon ylläpitäjänä ja kehittäjänä. Pienissä saamelaisyhteisöissä ongelmana saattaa usein olla jopa saamenkielisten keskustelukumppanien puute, jota median tarjonta voisi helpottaa.

(24) ”auttaa tietenkin nuoria ja lapsia sillä tavalla että ne tajuaa sen että kun ne radiosta kuulee sehän olis vielä tehokkaampi jos olis televisiossa. ku televisiohan se tahtoo nyky- nuoria vettä ja lapsia kiinnostaa paljon enempi ku radio. tokihan televisio olis vieläkin tehokkaampi väline siinä hommassa.” (Osmo)

Kaiken kaikkiaan mediaa pidettiin hyvin tärkeänä kielen säilymisen kannalta – niin yksilön, saamelaisyhteisön kuin vähemmistönä olemisen kannaltakin. Omakielinen media kielii arvostuksesta:

(25) ”onhan se tietenkin sellanen merkki että saamen kieltä. koska on saamenkieliset uutiset niinku voisko se ajatella että se on semmonen merkki että saamenkieltä arvostetaan että (...) satsaa ja pidetään tärkeänä saamenkieltä ja saamelaisia. minusta se on semmonen . semmone signaali tietysti.” (Marja)

Median ammattilaisina monet haastateltavat luonnollisesti korostivat oman median roolia äidinkielen ylläpitäjänä ja etnisen identiteetin rakentajina, mutta myös merkinä ulospäin, valtaväestön suuntaan.

(26) ”hyvin tärkeetä tämä on semmonen tietynlaine saamelaisuuden ylläpito kans. koska jos sitä ei kukaan puhuis niin sehän hiljaa hiipuisi siell pois. understanding. siinä minusta on yks hyvin tärkee. me ollaan merkinä myös että hei me olemme täällä me olemme olemassa niin omillemmekin kuin ulos päin. että se tämä on minusta hyvin tärkeetä.” (Marja)

Kaiken kaikkiaan haastatteluissa tulee näkyviin toimittajien käsitys mediasta monipuolisena kielen ja kulttuurin toimintakenttänä. Media voi siis toimia kieli- ja kulttuurisiltana eri sukupolvien ja eri puolilla asuvien saamelaisten välillä. Se voi omilla toimillaan uusintaa, täydentää ja monipuolistaa kielenkäyttöä. Se voi opettaa kieltä. Ja se voi toiminnallaan olla merkinä siitä, että saamen kieli ja kulttuuri on arvostettua niin oman yhteisön kuin valtaväestönkin parissa.

5 SAAMEN KIELET JA KIELELLINEN DIVERSITEETTI

Olisiko siis niin, että nykypäivänä kieli ilman omaa mediaa on tuomittu häviämään? Ja tuleeko joillekin saamen kielistä käymään näin? Esimerkissä (27) Marja pohtii median merkitystä:

(27) ”onhan se. ohan se. ohan se [saamenkielinen media] ilman muuta pohjoissaamen puolellakin jo täytynyt olla suuri merkitys. että niinku minä sanoin. jos ei pihausta kuulus ei missään niin sehän hiljaa vaan sinne häviäisi pois. että se on se ylläpito” (Marja)

”Jos ei pihausta kuulus...”. Niin, entä sitten? Kannattaako saamen kieliä säilyttää – vai ovatko ne merkityksetön kuriositeetti maailman kielikartassa? Valtaväestöt saattavat nähdä kielten säilyttämisen turhana, resursseja vaativana puuhasteluna, hukkaan heitettyinä varoina. Yhteisöt itse ymmärtävät toki kohdaltaan säilyttämisen merkityksen, mutta miten perustella sitä valtaväestölle ja globalisoituvalla maailmankylälle? Muistutetaan vielä mieliin kielellisen diversiteetin merkitys. Viime aikoina on alettu ymmärtää, että kielet ovat myös tiedon ja kokemuksen varantoja.

Mitä siis katoaa, kun kielet katoavat? Ensimmäisenä varmaan tulevat mieleen paikallinen tapakulttuuri ja erilaiset käytännön elämään liittyvät tiedot ja taidot. On kuitenkin selvää, että kielten kadotessa katoaa myös monenlaista, abstraktimpaa tietoa – esimerkiksi paikallisia luokitteluja, kategoriointeja ja teoretisointeja (näistä kielellisen diversiteetin ulottuvuuksista ja sen yhteydestä bio- ja kulttuuriseen diversiteettiin, ks. esim. Maffi, toim. 2001; Maffi 2002; Dalby 2002). Mithunin (1999) mukaan uhanalaisena voivatkin olla melkoisen perustavaa laatua olevat tavat kokemuksen jäsentämiseen, käsitteiden toisiinsa liittämiseen ja vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Tai kuten eräs haastateltava (28) sen muotoilee:

(28) ”saamen kieli on se tapa hahmottaa asioita ja se historia mikä se välittyy siellä sen kulttuurin historia omanikin naapurienkin kulttuurin historia monesti välittyy monesti hyvin just naapurikulttuurien ihmisten näkemänä ihan toisella lailla.” (Tapani)

Kielten kuolemat eivät siis merkitse vain sanaston ja kieliopin loppumista vaan katkosta inhimillisen kokemuksen siirtämisessä. Maffi (2001:6) uskoo, että kielen kuollessa häviää myös runsaasti kulttuurista tietoa ja viisautta, elämäntapoja, maailmankuvia. Jos oikein kärjistetään, kielten kuolemat voidaan siis nähdä suorastaan uhkana lajimme sopeutumiskyvylle (ks. esim. Bernard 1992). Kielten säilyttämisen tärkeys voidaan perustella monin argumentein: niin ihmisoikeuksien takaamisen kuin myös laajemman inhimillisen tiedon säilyttämisen kannalta.

Palataan lopuksi konkretiaan ja saamenkielisten media-ammattilaisten työhön. On vaikeaa kuvitella toimivaa yhteisöä, jolla ei olisi käytössään omakielistä mediaa. Yleisten asenteiden, kielilainsäädännön ja erityisesti koulutuksen ohella media on mielestämme eräs ydintekijä kielten

säilymisessä – historian säilyttäjä, mutta myös uusintaja ja merkki kielen ja kulttuurin elinvoimaisuudesta. Samalla se on itseään uusintava ja hyödyntävä väline, jonka arvo voidaan mitata ehkä myös taloudellisena hyötynä – poronhoidon ja turismin lisäksi Saamenmaa voi elää myös media-ammattilaisuudesta:

(29) ”no kyllähän se tietenkin se että kun se näkyy aina ja kuuluu. lähes ympäri päivien ku täällä ja siellä kerrotaan. niin on se ainakin sen merkki ettei se ole tuhoutumassa oleva kulttuuri lainkaan vaan et se on semmonen johon kannattaa satsata. ja täällä päättäjät on hoksannu että sehän tuo työpaikkoja. kovasti että sekin merkitsee kunnille ja muille ne kilpailee mihin näitä toimintoja sijoitetaan ja. et se ei ole mikään enää varsinkin Norjassa niin sehän on suurin työnantaja taitaa olla [nimi] kunnan suurin työnantaja.” (Tapani)

Pienet(kin) kielet voivat olla tärkeitä. Toiset haastateltavamme suhtautuivat osin pessimistisesti – onhan mm. eri saamen kielten välillä isoja eroja niiden puhujien määrän, julkaistujen materiaalien ja annetun opetuksen suhteen. Näin toteaa eräs haastateltavamme:

(30) ”voi olla että se [oman kielen asema] paranee ((pitkä tauko)) en tiää. kyllähän koko maailmassa on vähemmistökielet vähenemässä. minusta tuntuu pikkuhiljaa. ainakin ennenkin oli ennen vanhaan aina että puhui kaikki että [oma] kieli loppuu. musta tuntuu että kyllä se nyt loppuu” (Kirsti)

Haastatteluissa tuli ilmi saamen kielten tilanteen kahtalaisuus. Yhtäältä haastateltavat toivat esiin useita kielten säilymisen ongelmia- ja kitkakoh- tia - ja sen todellisen vaaran, joka saamen kieltä uhkaa. Toisaalta haastatteluissa tulivat ilmi myös toiveikkouden diskurssit, halu ja mahdollisuus revitalisaatioon. Työ omakielisessä mediassa tarjoaa mahdollisuuksia käyttää omaa kieltä ja puskea uhanalaisen kielimaailman rajoja kauemmaksi.

Jotta kielet säilyvät, niitä pitää käyttää – niiden pitää näkyä, kuulua, olla luettavissa ja kuultavissa. Haluammekin lopettaa kirjoituksen antamalla puheenvuoron yhdelle haastateltavistamme.

(31) ”no kyllähän se seuraavan kerran vissiin löytys historian kirjoista. että semmosiakin on ollut olemassa. jos aktiivipuhujia ei ole että. se on tässä tärkeä että niinkun siis se saamelaisuus on jotenkin niinku aktiivinen että se ei johonkin museokaappiin painu. että se on joku semmonen asia mitä jostain sieltä katotaan vaan että me ite ollaan sitä.” (Marja)

LÄHTEET

- Aikio, M. 1988. *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä*. Helsinki: SKS.
Aikio, P. 2004. Opening Speech in Transnational Communities and ICTs: Citizenship and Participation – Symposium, 22-22 May 2004, University of Lapland, Rovaniemi, Finland.

- Aikio, P. & A. Aikio, 2001. Saavatto saamelaiset elää rauhassa. Teoksessa M. Scheinin & T. Dahlgren (toim.), *Toteutuvatko saamelaisten ihmisoikeudet*, Helsinki: Helsinki University Press, 92-119.
- Aikio-Puoskari, U. 2001. About the Saami and the domestic legislation on their language rights. Teoksessa U. Aikio-Puoskari & M. Pentikäinen (toim.) *The Language Rights of the Indigenous Saami in Finland - Under Domestic and International law*. Juridica Lapponica 26. Rovaniemi: The Northern Institute for Environmental and Minority Law, University of Lapland, 3-70.
- Aikio-Puoskari, U. 2002. Kielten ja kulttuurien risteysasemalla. Kysymyksiä saamen kielestä ja identiteetistä maailmojen ja aikakausien rajalla. Teoksessa S. Laihiala, Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 90-109.
- Bernard, R. 1992. Preserving language diversity. *Human Organization* 51: 1, 82 – 89.
- Besemeres, M. 2004. Different languages, different emotions? Perspectives from autobiographical literature. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 25: 2&3, 140 – 158.
- Bull, T. 2002. The Sami Language(s), Maintenance and intellectualization. *Current Issues in Language Planning* 3: 1, 28-39.
- Cottle, S. 2000. Introduction. Media research and ethnic minorities: mapping the field. Teoksessa S. Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media*. Buckingham: Open University Press, 1-30.
- Crystal, D. 2000. *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalby, A. 2002. *Language in Danger*. London: Penguin Books.
- Dufva, H. 2002. Kielen ja ajattelun suhteesta eli mitä Sapir ja Whorf todella sanoivat? Teoksessa H. Dufva & M. Lähtenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 155 – 177.
- Fishman, J. A. 1991. *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, UK: Multilingual Matters
- Greller, W. 1996. *Provision and Regulation of the Sami Languages*. Aberystwyth: Centre for educational studies.
- Hall, S. 1996. Who needs 'identity'? Teoksessa S. Hall & P. du Gay (toim.) *Questions of Cultural Identity*. London: Sage, 1-17.
- Hartley, J. & A. McKee, 2000. *The Indigenous Public Sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Hult, F. M. 2004. Planning for multilingualism and minority language rights in Sweden. *Language Policy* 3: 181-201.
- Huss, L. 1999. *Reversing the Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Studia Uralica Upsaliensis 31. Uppsala University.
- Huss, L. & A. Camilleri Grima & K. King (toim.) 2002. *Transcending Monolingualism: Linguistic Revitalisation in Education*. Swets & Zeitlinger.
- Jernsletten, N. 1997. Sami traditional terminology: Professional terms concerning salmon, reindeer and snow. Teoksessa H. Gaski (toim.) *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience*. Karasjok: Davvi Girji OS, 86-108.
- Kontra, M., R. Phillipson, T. Skutnabb-Kangas & T. Várady (toim.) 1999. *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest: Central European University Press.
- Krauss, M. 1992. The world's languages in crisis. *Language* 68: 4-10.
- Laihiala-Kankainen, S., S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) 2002. *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Lehtola, V-P. 1997. *Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide*. Jyväskylä: Gummerus.
- Maffi, L. (toim.) 2001. *On Bio-Cultural Diversity. Linking Language, Knowledge and the Environment*. Washington & London: Smithsonian Institute Press.
- Maffi, L. 2002. Endangered languages, endangered knowledge. *International Social Science Journal* 173, 385 – 393.
- Mithun, M. 1999. *The Languages of Native North America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nettle, D. & S. Romaine. 2002. *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*. Oxford: Oxford University Press.

- Olthuis, M.-L. 2003. Uhanalaisen kielen elvytys: Esimerkkinä inarinsaame, *Virittäjä* 2003: 4, 568- 579.
- Phillipson, R. & T. Skutnabb-Kangas, T. (toim.) 1994. *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pietikäinen, S. & S. Laihiala-Kankainen. 2004. Venäjänkieliset marginaalista mediaan. *Idäntutkimus* 4:9-20.
- Pietikäinen, S. 2003. Indigenous identity in print: representations of the Sami in news discourse. *Discourse & Society* 14: 5, 581-638.
- Pietikäinen, S. & H. Dufva (tulossa). *Voices in Discourses: Dialogism, Critical Discourse Analysis, and Ethnic Identity*. Arvioitavaksi jätetty käsikirjoitus.
- Pietikäinen, S. & S. Leppänen (tulossa). Saamelaiset toisin sanoin. Teoksessa M. Lehtonen, O. Löytty & J. Kuortti (toim.). *Suomi ja jälkikolonialismi*.
- Pietikäinen, S. (tulossa) Mahdollisuuksien media. Saamen- ja venäjänkieliset tiedotusvälineet yhteisöjensä voimavarana. Teoksessa T. Martikainen, E. Heikkilä, P. Pitkänen, P. Raittila & T. Sintonen. (toim.) *Ylirajainen etnisyys: Monikulttuurinen Suomi 2000-luvulla*.
- Robb, J. 1993. A social prehistory of European languages. *Antiquity* 67: 747 – 760.
- Sara, I.-A. 2004. *Saamelaisuutta vahvistamassa. Sámi Radion toimittajien käsitykset saamelaismedian tehtävistä*. Journalistiikan pro gradu – työ. Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Skogerbø, E. 2001. Sami media – Identity projects in a changing society. Teoksessa K. Ross & P. Playdon (toim.). *Black Marks: Minority Ethnic Audiences and Media*. Aldershot: Ashgate.
- Skutnabb-Kangas, T. 2000. *Linguistic Genocide in Education – Or World-Wide Diversity and Human Rights*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Spolsky, B. 2003. Reassessing Maori regeneration. *Language in Society* 32: 4, 553-578.
- Solbakk, J. T. 1997. Sami mass media – their role in a minority society. Teoksessa H. Gaski (toim.) *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience*. Karasjok: Davvi Girji OS, 172-198.
- Suihkonen, M. 2003. “Kukaan ei halua elää semmoista elämää, jossa omaa ääntä ei kuulu”. *Haastattelututkimus etnisten vähemmistöjen omasta mediasta ja vähemmistötaustaisten toimittajien pääsystä valtamediaan*. Journalismiin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto.
- Tuulentie, S. 2001. *Meidän vähemmistöemme*. Helsinki: SKS.
- Vuolab, K. 1996. Äidinkieli – ihmiskunnan kirjoittamaton historia, *Kaltio* 6.
- Wurm, S. 2001. *The Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*. 2nd edition. UNESCO.